

Bejáró munkásnők a szocializmusban*

DOI: <https://doi.org/10.56944/multunk.2026.2.8>

„Ez a könyv rólam is szól!” – ezzel a mondattal fogadott a kilencvenéves nagymamám, amikor olvasni kezdte Kisőrsi-Farkas Zsófia *Bicikliút a hóviharban* című monográfiáját. Ebből a korosztályból ugyanis sokan magukra ismerhetnek, ha kezükbe veszik a Kádár-kori ingázó munkások életét vizsgáló kötetet. Nagymamám kortársa, az 1939-ben született Szombat Jutka ugyanis fiatalon, egy Szombathely melletti kis faluból, Vátról elindulva kényszerült a megyeszékhelyen munkát vállalni. Az ő példáján keresztül elemzi a szerző a bejárók mindennapjait, döntési lehetőségeit, életstratégiáit az államszocializmus éveiben.

A könyv újdonságát éppen ez adja, és teszi egyben olvasmányossá is a fejezetek elején elhelyezett élettörténetekkel: egy személy életén keresztül mutatja be vizsgált témájának legfontosabb csomópontjait, ami által életközelibb lesz a szocializmusban tömegessé váló folyamat. Ez már abban az időben is foglalkoztatta a történészeket, szociológusokat és más tudományterületen alkotókat, és azóta is számos szakirodalmi munka jelent meg a témában. Közülük ki kell emelni Böhm Antal és Pál László kutatásait, akik az 1970-es és 1980-as években megjelent írásaikban fogalmilag is tisztázni próbálták a *bejáró*, az *ingázó* és a pejoratív

* KISŐRSI-FARKAS Zsófia: *Bicikliút a hóviharban. Ingázó nők a szocialista iparban*. (Modern magyar történelem sorozat) Jaffa Kiadó, Budapest, 2025. 216 p. Készült az MTA-BTK Lendület Munkaformák Kutatócsoport keretében.

értelemben használt *kétlaki* elnevezést.¹ A szerző a könyv elején leszögezi, hogy a Böhm–Pál-szerzőpáros által meghatározott *ingázó* fogalmat tekinti legteljesebbnek, amely szerint azt a személyt tartja a halmazba tartozónak, aki „a fejletlenebb (falusi) lakóhelyéről egy attól közigazgatásilag különböző, fejlettebb (városi) településhez tartozó munkahelyre naponta bejár”, és „mind a városi, mind a falusi dolgozóktól különböző jellegzetes életmódot folytat” (13–14.). Kisörsi-Farkas Zsófia ezt a meghatározást figyelembe véve ugyanakkor az *ingázó* és a *bejáró* megnevezést szinonimaként használja.

A könyv azonban nem csupán egy élettörténet alapján mutatja be ezt a sajátos réteget. Több mint húsz személlyel készített interjú anyagát dolgozza fel a főszereplő Szombat Jutkáén kívül, továbbá a bőséges szakirodalom felhasználása mellett alaposan elemzi a vonatkozó levéltári forrásokat, statisztikai adatokat és a korban megjelent kiadványokat, újságcikkeket, sőt a kétlakiakat kifestő írásokat is. Így ne egy oral history módszeren alapuló kötetre számítsunk, hanem egy olyan társadalomtörténeti munkára, amelyben a személyes élettörténeteken keresztül számos más forrás bevonásával vizsgálja a szerző az ingázók világát, tudományos módon, de egyben olvasmányos formában is. Teljesül a kötet elején lefektetett módszertani alapvetés is: nemcsak mikro-, hanem mezo- és makroszintű megközelítést is alkalmaz.

Kisörsi-Farkas Zsófia témájával már évek óta foglalkozik, aminek során számos tanulmánya jelent meg. 2022-ben védte meg az ELTE BTK Atelier Európai Historiográfia és Társadalom Doktori Programjában *Az államszocializmus ingázóinak társadalmi helyzete és megítélése Vas megyében (1960–1990)* című doktori értekezését. Ennek átdolgozott változata e 2025-ben megjelent monográfia, amely az MTA-BTK Lendület Munkaformák Kutatócsoport kutatásának keretében készült.

A könyv főszereplője tehát Szombat Jutka, aki a Kádárrendszer első éveiben, az erőszakos téesszervezés második hulláma után úgy látja: nincs más megoldás, a városba kell men-

¹ Lásd mindenekelőtt: BÖHM Antal–PÁL László: *Társadalmunk ingázói – az ingázók társadalma*. Kossuth Kiadó, Budapest, 1985.

nie munkát vállalni a megélhetése érdekében. A monográfia első részében részletesen megismerhetjük, hogyan váltak életterhelenné sokak számára a termelőszövetkezetekbe való belépés utáni mindennapok, mivel az ottani munka során még rendszeres fizetést sem kaphattak. Habár sokan átértékelték ezt a sorsot a községekben, Szombat Jutka faluról a megyeszékhelyre bejáró gyári munkásnőként – ahol csak személyes ismeretség révén tudott elhelyezkedni – kezdetben egy nagyon szűk csoportba tartozott. A szerző részletes statisztikai adatokkal, de a laikus olvasó számára is befogadható módon szemlélteti, hogy Vas megye egyébként sem tartozott azon megyék közé, ahol számottevő lett volna az ingázók aránya. A bejáró munkások nagyrészt Magyarország északi, északkeleti régióiban éltek jelentősebb arányban, melyek sokkal iparosodottabbak voltak, mint az említett nyugat-magyarországi térség, és nagyobb munkaerő-koncentrációval rendelkeztek. Vas megyében, azon belül leginkább Szombathelyen csak az 1960-as években játszódtott le egy nagyobb üzemnyitási hullám, de az is elsősorban férfi munkaerőt igényelt. Azt is megtudhatjuk Kisórsi-Farkas Zsófia munkájából, hogy a bejárók többsége országos viszonylatban is egyértelműen a férfiak közül került ki, akik mindenekelőtt a nagyiparban dolgoztak. A környéken – szemben Magyarország korábban iparosodott régióival – hagyománya sem volt igazán az ingázásnak; Jutka szülőfalujából is csak néhányan jártak be nap mint nap, nagyobb településre dolgozni. A szerző kutatásai szerint ezt a megyei szinten rossz közlekedési viszonyok sem segítették elő: a vasútállomás távol helyezkedett el, buszjáratok pedig nem voltak.

Ebben az időben országos szinten is az úgynevezett kétlakiság visszaszorítása volt a társadalompolitikai cél: a falusi lakosságot a termelőszövetkezetekben tartani, aminek érdekében erős állami propaganda indult el. Ennek során az ingázókat olyan embereknek állították be, akik sem a gyárakban, sem a kiegészítő jövedelemként otthon, az általában kicsiny földjeik művelésében sem képesek egyszerre jól helytállni. A szerző szemléletesen bemutatja ennek főbb politikatörténeti vonásait és annak kivetülését a sajtóban. Érdekes színfoltja a könyvnek azoknak a nyomtatásban megjelent példázatoknak az elemzése, amelyek-

ben például arról beszél a fiktív szereplő, hogy mennyivel boldogabb, amióta leadta a földjét az államnak, mert nagyon szeretett volna az iparban dolgozni.

Mindezeket figyelembe véve nagyon kevés esélye volt már bejutni is egy városi munkahelyre egy fiatal falusi lánynak – mivel ha még be is jelentkeztek valamilyen úton-módon a városba, öltözködésük és beszédmódjuk alapján könnyen kiszúrták, hogy valamelyik községből érkeztek. Ha sikerült az elhelyezkedés, akkor sem volt könnyű. A szerző plasztikusan szemlélteti az állandó nehézségeket; azt, hogy főképp képzetlen munkaerőt igénylő helyekre vették fel őket a szakmai tapasztalat hiányában, ahol így a bér is alacsonyabb volt. Amilyen nehéz volt bekerülni a gyárakba, úgy kellett túrniuk a rosszabb munkakörülményeket is: Jutka például egy olyan helyen dolgozott, amelynek az oldala ponyvával volt csak letakarva, ezért télen különösen mostohák voltak a körülmények. Nem beszélve a napi fárasztó fél-egy órát igénybe vevő bejárásról, biciklin, akár hóviharban is.

Az ingázó munkások kevésbé tudtak bekapcsolódni a városi „nyüzsgésbe” idő hiányában. Jutka alig várta, hogy a meleg zuhany után – szerencsére a gyári fürdők kialakítása a második világháború után a korábbiakkal ellentétben fontos szempont lett – hazamenjen és pihenhessen, és segíthessen a szüleinek. Szombathelyen csupán fodráshoz járt rendszeresen, és néha boltba. A hétvégéket otthon töltötte, aztán indult a mókuserék újra, a háromműszakos szövőgyári munka, amelyet egyébként a városi nők nem is vállaltak szívesen. Jutka elmondása szerint a főnöke is a vidékieket helyezte előtérbe, mondván, azok jobban tudnak dolgozni. Társas kikapcsolódásra leginkább Váton, a szülőfalujában volt lehetősége, mivel az ott élő fiatalok a szórakozást a városban kevésbé tudták megfizetni, és mert saját közegükben jobban érezhették magukat. A falvakban is egyre több programot szerveztek a Kádár-rendszerben, népkönyvtárakat is kialakítottak. Túlzónak érzem azonban a szerző azon megállapítását, hogy mindez csupán azt a célt szolgálta, hogy a pártvezetés az itt élők szabadidejét felügyelje. A programok ugyan sokszor zajlottak ellenőrzött keretek között, de el kell ismerni, hogy általános cél volt ebben az időben, hogy jobb művelődési,

kulturális viszonyokat teremtsenek a községekben is, törekedve a helybeliek írástudásának, műveltségi fokának emelésére.

Jutka – sok sorstársához hasonlóan – idővel belefáradt a napi ingázásba, ami különösen télen volt megterhelő. A hidegebb időszakban ágybérletbe költözött, majd két év után albérletbe, ahova később párja is követte, és gyermeke is ott született. 1972-ben saját panellakáshoz jutottak. A cipőgyárban soförként dolgozó férje 1969-ben ugyanott egy kellektári állást is szerzett neki. Életszínvonaluk lassan javulni tudott. Hiába éltek azonban a nagyvárosban, mentalitásukban sokat megőriztek abból, amit otthonról hoztak. Sok társával szemben Jutka fontosnak tartotta, hogy fia ne csak meg legyen keresztelve, hanem bér málkozzon is, így a vallásos élet számukra – a kor ideológiájával ellentétben – továbbra is meghatározó maradt. A szerző alaposan elemzi, milyen más volt a mentalitása egy bejáró munkásnak, vagy a Jutkához hasonlóan már évek, évtizedek óta a városban élő egykori ingázónak. Kevesebb volt közöttük a párttag, és ritkábban vettek részt a politikai szemináriumokon is – ami természetesen azzal is magyarázható, hogy a faluról bejárók kevesebb szabadidővel rendelkeztek, amit igyekeztek inkább otthon, a családjukkal, a földeken és a jól ismert falusi közösségekben eltölteni.

Mivel a kétlakiakat erősen stigmatizálták – főképp a szocializmus kezdeti éveiben –, igyekeztek bizonyítani a munkájukban. Jól szemlélteti mindezt, hogy Jutka már akkor vissza akart menni dolgozni, mikor fia még csak öt hónapos volt. A bejáró dolgozókkal szembeni ellenérzés, politikai megbélyegzés azonban idővel folyamatosan csökkent, egyre kevesebb propagandairás jelent meg róluk, aminek az iparosodás következtében fellépő munkaerőhiány volt az oka. Idővel egyre szélesebb réteget képviseltek az ingázók, még úgy is, hogy sokan közülük, amikor lehetőségük lett rá, a munkahelyükhöz közelebb, a városba költöztek. Ennek szemléletes példája – aminek a szerző egy alfejezetet szentel –, hogy megfelelő férfi munkaerő hiányában a bejáró nők – és általában a nők – egyre gyakrabban töltötték be olyan állást, amit korábban férfiak láttak el. Ez a folyamat országosan is jellemző volt: ma már talán meglepő, hogy például mennyi női darukormányos, hegesztő és marós dolgozott az ipari üze-

mekben. A férfi-nő szempontok elemzése mellett hozzá kell tenni azonban, hogy a könyv nem tekinthető klasszikus nőtörténeti munkának, a fő vezérfonal nem a társadalmi nemek története, hanem egy munkásnő példáján keresztül egy társadalmi réteg vizsgálata az államszocializmus időszakában.

Korszakunk végére ez a kezdetben üldözött társadalmi csoport elfogadottá, majd támogatottá vált. Az iparban dolgozók létszáma meghaladta az egymillió főt, akiknek rekrutációs bázisa az egykori szegényparasztság volt. Ez a folyamat együtt járt a társadalom jelentős részének átstrukturálódásával: a tradicionális paraszti világ felbomlásával.

Szombat Jutka élete tehát számtalan családban ismerős lehet. Kisörsi-Farkas Zsófia könyve azonban leginkább azokról az első generációs ingázó munkásokról szól, akik számos kihívással szembesültek; munkássá váltak, de nem szakadtak el a falutól sem. Még akkor sem, mikor beköltöztek a városba, mentalitásukból nem lehetett kitörölni az otthonról hozott szemléletet, gondolkodásmódot. Az ingázás napjainkban is létező jelenség, azonban nemcsak a paraszti, hanem az ipari tevékenység is veszített jelentőségéből, ezért alig találhatunk már bejáró földműves-munkásokat. A *Bicikliút a hóviharban* című könyv bár tudományos munka, de a szélesebb olvasóközönség érdeklődésére is számot tarthat: olvasmányos formában tárja elénk a szocializmusnak azt a világát, amelyben ez a sajátos, átmenetinek is tekinthető társadalmi réteg, a bejáró munkás élte mindennapjait, kihívásait, és amiben törekedett egyről a kettőre jutni. Kisörsi-Farkas Zsófia könyve a társadalom mélyére hatolva mutatja be a Kádár-korszak gazdaság-, társadalom- és kultúrtörténetének egy talán kevésbé ismert szeletét, amelyben az akkori faluból ingázó munkásoknak és családjuknak élniük, boldogulniuk kellett.

Nagy Péter